

Stosunki gospodarcze Polski i Ukrainy: szanse i wyzwania

WSPÓŁPRACA UNIWERSYTETÓW WSPIERAJĄCA ROZWÓJ
REGIONÓW – LUBELSKIEGO I LWOWSKIEGO

Redakcja – Andrzej Podraza
Projekt okładki – Anna Kowalczyk
Redakcja techniczna – Tomasz Piech

Wydawnictwo w ramach projektu
WSPÓŁPRACA UNIWERSYTETÓW WSPIERAJĄCA
ROZWÓJ REGIONÓW – LUBELSKIEGO I LWOWSKIEGO
Program Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina INTERREG IIIA/TACIS CBC 2004-2006
Nr umowy o dofinansowanie Projektu: IG-2004/PL-UB/2.06/2.1/U-16/06 z dnia 26 czerwca 2006 r.

Projekt współfinansowany ze środków
Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
w ramach Programu Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina
INTERREG IIIA/TACIS CBC

neighbourhood
PROGRAMME
PL-BY-UA

© Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2008

ISBN: 978-83-7363-524-1

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin
e-mail: oinfo@kul.lublin.pl
<http://www.kul.lublin.pl>

Współwydawca:
Lubelska Szkoła Biznesu Sp. z o.o. Fundacji Rozwoju KUL
ul. Konstantynów 1H, 20-708 Lublin
e-mail: wydawnictwo@lsb.lublin.pl
<http://www.lbs.pl>

Wstęp
Artur Nowak-
Członk
na pols
Ihor Hrabyns
Rozsze
handlu
Roman Mosk
Handel
Zmiany
Hryhorij Szar
Zacieśn
i Unią E
Anna Dąbrow
Rozsze
Wniosk
Wołodymyr S
Współp
dóbr ku
Switłana Pisa
Podsta
współpr
Miroslawa Ja
Postrze
Stosun
Oleg Gorban
Wizerun
z krajów
Ewa J. Lipińs
Współp
Polski i

Współpraca w dziedzinie środowiska jako przykład partnerstwa Polski i Ukrainy¹

1. Środowisko naturalne – obszar współpracy Polski i Ukrainy

Struktura wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów ochrony środowiska nawiązuje do struktury polityki ekologicznej państwa na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010², czyli zawiera rozdziały: racjonalnego użytkowania zasobów naturalnych (w tym ochrony gleb, zasobów kopalin i wody), poprawy jakości środowiska (ochrony wód, powietrza, przyrody i bioróżnorodności oraz zasady gospodarowania odpadami), a także współpracy przygranicznej.

W dobie coraz ściślejszej współpracy międzynarodowej w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego kontynuacja, lub dopiero rozpoczęcie, współpracy międzynarodowej z państwami sąsiadującymi od wschodu i południa Polski jest niezbędna. Dotyczyć powinna, m.in., wymiany informacji o geośrodowiskowych bazach danych dla obszarów pogranicza i koordynowania prac w zakresie metodyk badań środowiska geologicznego. Współpraca regionalna powinna uwzględniać możliwość rozszerzenia kooperacji w zakresie badań, rozwoju i transferu wiedzy oraz technologii. Inicjatywa ta usprawnia współpracę instytutów badawczych, uczelni, firm zajmujących się inżynierią środowiskową, przedsiębiorstw produkcyjnych i przedstawicieli administracji³. Zaangażowanie różnych grup interesu – na szczeblu międzynarodowym, krajowym, regionalnym i lokalnym – w promowanie inwestycji technologii środowiskowych, pozwala wykorzystać znaczący potencjał doświadczeń i ułatwia wymianę dobrych praktyk. Jest także zrozumiałe, że grupy te mogą zapewnić własny wkład intelektualny w formie możliwości wykorzystania tradycyjnej wiedzy do rozwiązywania bardziej lub mniej istotnych problemów społecznych, gospodarczych i administracyjnych oraz środowiskowych. W tym ostatnim zakresie ważna jest kontynuacja prac nad badaniami

* Dr inż., Zakład Inżynierii Środowiska, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie.

¹ Praca finansowana ze środków na naukę w latach 2007-2010 jako projekt badawczy.

² RADA MINISTRÓW: *Polityka ekologiczna państwa na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektyw na lata 2007-2010*. Warszawa 2002 r.

³ KOMISJA WSPÓLNOT EUROPEJSKICH: *Komunikat Komisji i Parlamentu Europejskiego: Stymulowanie technologii w kierunku zrównoważonego rozwoju: Plan działań Unii Europejskiej w zakresie technologii środowiskowych*. Bruksela 2004, COM (2004)38 wersja ostateczna.

zanieczyszczeń gleb i gruntów na obszarach o długiej tradycji górniczej, przetwórstwa kopalin oraz uprzemysłowienia⁴. Mając na celu ochronę złóż kopalin (w tym ropy naftowej) niezbędną jest waloryzacja obszarów pogórnich i określenie możliwości ich przydatności, wykorzystania i zabezpieczenia. Wydaje się więc być oczywistym, że konieczne jest przeprowadzenie wspólnych prac geośrodowiskowych, geochemicznych i geologiczno-inżynierskich, polegających na zaangażowaniu ekspertów z różnych dyscyplin wiedzy naukowo – badawczej i rozwojowej Polski i Ukrainy.

2. Zarys początków eksploatacji ropy naftowej w Karpatach

Na obszarach naturalnych wycieków złóż ropy naftowej Bieszczad i Pogórza już w XVI wieku powstawały liczne wyrobiska górnicze, tzw. kopanki (studnie, doły kopalniane). Początkowo zbierano ropę naftową z wycieków, następnie drążono wyrobiska za pomocą łopaty lub kilofa, po czym rozpoczęła się budowa szybów kopanych (pierwsze kopanki miały głębokość nawet do 50 metrów). Były one załączkiem kopalń naftowych, których nowożytną historię rozpoczął Ignacy Łukasiewicz (1822-1882). Przełom w dziedzinie poszukiwania i eksploatacji ropy naftowej nastąpił z początkiem drugiej połowy XIX wieku – od 1874 roku zastosowano maszynę parową do poruszania świdra drążącego otwór wiertniczy. W okresie tym zaczęła również powstawać sieć małych destylarni nafty⁵ (małych rafinerii).

Kopanki wykonywane były w celu uzyskania ropy naftowej (oleju skalnego) i wosku ziemnego (ozokerytu) na skalę przemysłową. Z ropy naftowej wytwarzano maż do smarowania kół, stosowano ją też jako konserwant drewna. Na niewielką skalę handlowano nią na lokalnym rynku. Zastosowanie praktyczne oleju skalnego i wosku, zarówno w gospodarstwie wiejskim, jak i tradycyjnej medycynie, znane było miejscowej ludności od wieków. Popyt na te produkty był jednak niewielki, z uwagi na ich dostępność na całym obszarze Karpat.

Sygnalizowane wyrobiska górnicze występują w obszarze Zapadliska Przedkarpaciego (Karpat fliszowych) charakteryzującego się specyfiką budowy geologicznej. Układ występujących tu warstw skalnych pozwala na pojawianie się ropy naftowej na różnych głębokościach, nawet bardzo płytko, pozwalając na jej wypłynięcie na powierzchnię w postaci wycieków, a nawet źródeł. Zjawisko to utrwaliło się także w lokalnym nazewnictwie miejscowości, czy niewielkich potoków lub rzeczek. W wielu przypadkach zachowała się tylko skromna wzmianka (kilka zapisanych słów) o istnieniu wycieków ropy

⁴ MINISTERSTWO ŚRODOWISKA, DEPARTAMENT GEOLOGII I KONCESJI GÓRNICZYCH: *Priorytetowe kierunki badań geologicznych dla ochrony środowiska z uwzględnieniem prac zamawianych przez Ministra Środowiska (na lata 2004-2010)*. Warszawa 2004.

⁵ Destylarnia XIX wieku – budynek składający się z dwóch pomieszczeń (w jednym znajdowało się palenisko, a w drugim kociołek destylacyjny), w którym dokonywano destylacji ropy.

w terenie, źródeł naftowych czy szybów kopanych. Chcąc odtworzyć historię powstawania kopanek i miejsc ich lokalizacji natrafia się na istotny problem, jakim jest własność gruntów. Wyrobiska górnicze występują na rozległym obszarze i dotyczą podmiotów gospodarczych o różnych uwarunkowaniach własnościowych. Jednym ze znaczących faktów jest to, że miejsca występowania kopanek są specyficznie położone w stosunku do XIX – wiecznych granic wsi, a także wewnętrznych podziałów miejscowości na grunty dworskie, chłopskie, gminne, cerkiewne, kościelne itp. Granice tych wsi były skomplikowane i tylko niektóre ich odcinki przebiegały przez potoki lub górskie grzbieity. Pierwsze wyrobiska górnicze, a potem kopalnie, powstawały w majątkach tabularnych, jako część gospodarstwa dworskiego. Przy kopaniu szybów i eksploatacji ropy naftowej zatrudniani byli pracownicy dworscy, czasami dorywczo chłopi z okolicznych wsi. W omawianym okresie rzadko zmieniała się własność gruntów. Z tego m.in. powodu, niewiele pozostało po takich działaniach śladów w krajowych materiałach archiwalnych (np. dotyczących dziejów wsi). Kolejnym istotnym faktem jest, że wydobywaniem ropy naftowej zajmowało się wówczas wiele osób i firm. I tak, wiercenia poszukiwawcze i eksploatację złóż ropy naftowej w Karpatach prowadzili przedsiębiorcy z Austro-Węgier, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji, Holandii, Szwecji, a nawet z Kanady i USA. Często o losach szybów, leżących w odległości kilkudziesięciu metrów od siebie, decydowały zarządy firm z siedzibami w Amsterdamie, Londynie i Sztokholmie. Innym znaczącym faktem jest, że w omawianym okresie toczył się spór o prawa do eksploatacji ropy naftowej pomiędzy środowiskiem przedsiębiorców a właścicielami gruntów. Spór ten zakończył się ostatecznie w Galicji, w 1885 r., kiedy to ziemiaństwo i rolnicy stali się wyłącznymi dysponentami tego bogactwa naturalnego na własnej ziemi⁶. Poważnym problemem jest brak jakiegokolwiek statystyki związanej z przemysłem naftowym w Galicji do 1874 roku. Dopiero w 1887 roku całość tego zjawiska objęta została statystyką⁷.

Kopanki są pierwszymi, znanymi od początków krajowego przemysłu naftowego miejscami, z których wydobywano ropę naftową oraz wosk ziemny z głębi ziemi. W miarę wyczerpywania się ropy ich eksploatację przerywano, pozostawiając je w różnym stanie. Doraźnie zabezpieczano je przez położenie dyli z desek na powierzchni i przysypanie ziemią. Po latach istnienia – zapomniane, gnijące i butwiejące cembrowiny kopanek oraz drewniane dyle zabezpieczające ich powierzchnię – zaczęły się zapadać. Powstały, i powstają, osuwiska i samoistne wycieki ropy naftowej z wodą. Obecnie miejsca te stają się pułapkami i zagrożeniem dla zwierzyny dzikiej, domowej i ludzi. Stają się negatywnym elementem gospodarstw rolnych, poprzez powstawanie niespodziewanych zapadlisk. Stanowią także źródło zanieczyszczenia dla ujęć wodnych, w tym studni gospodarskich. Negatywnym zjawiskiem społecznym są notowane przypadki podpalania ropy naftowej w kopankach.

⁶ *Bieszczad. Ustrzyki Dolne*, Towarzystwo Opieki Nad Zabytkami, Oddział Bieszczadzki, 2000.

⁷ KLIMKIEWICZ W. J.: *Czy polski przemysł naftowy jest najstarszym w świecie*. „Nauka i Technika” nr 37, Londyn 1973.

W Polsce lokalizacja kopanek ropnych, jako tworców antropogenicznych, zgłaszana jest zarówno przez prywatnych właścicieli gruntów, jak również nadleśnictwa i zarządy parków krajobrazowych (obszarów chronionych). Sytuacja ta wymusza działania mające na celu zabezpieczenie kopanek lub ich likwidację. Likwidacja nieeksploatowanych kopanek jest ważna i celowa z punktu widzenia ochrony środowiska i wyeliminowania zagrożeń dla zdrowia i życia ludzi. Dorywcze działania podejmowane przez różnych właścicieli gruntów, na których występują kopanki, nie odnoszą pożądanego skutku środowiskowego. Wynika to między innymi z faktu, że nie została opracowana całościowa dokumentacja przedstawiająca problem istniejących kopanek od strony zagrożeń środowiskowych, sposobów likwidacji, rozwiązań technicznych związanych z likwidacją oraz oceną ekonomiczną prowadzonych działań. Poważnym problemem technicznym występującym przy likwidacji wyrobisk górniczych (kopanek) jest określenie zakresu zagrożeń wybuchowych i pożarowych, co związane jest z oceną możliwości użycia sprzętu mechanicznego do ich likwidacji. Kolejnym problemem jest wskazanie materiałów likwidacyjnych, które będą odpowiadać wymogom najlepszych dostępnych technik, określającym przydatność tych materiałów do uszczelnień górotworu w danych warunkach geologiczno – środowiskowych. Oddzielnym problemem, również bardzo istotnym, jest opracowanie programu monitoringu, który powinien być zainstalowany w obrębie zlikwidowanych, jak również niezlikwidowanych kopanek.

3. Polityka Unii Europejskiej w obszarze „środowisko”

3.1. Cele ochrony środowiska

Unia Europejska uznaje za priorytet politykę w dziedzinie środowiska naturalnego przed działalnością polityczną, gospodarczą, społeczną i kulturową. Realizacja unijnej polityki ochrony środowiska opiera się na osiągnięciu celów wyznaczonych przez akty legislacyjne. Powszechnie obowiązującym w nich nakazem jest respektowanie bezpieczeństwa ekologicznego mieszkańców Europy. Także rozwijanie infrastruktury społecznej, zasobów naturalnych wraz z bioróżnorodnością i georóżnorodnością.

Głównym celem polityki ochrony środowiska jest wspieranie zrównoważonego i trwałego rozwoju, który oparty ma być na ścisłej koordynacji gospodarczych polityk państw członkowskich, rynku wewnętrznym, ustalaniu wspólnych celów, prowadzeniu otwartej gospodarki rynkowej z wolną konkurencją.

Unia Europejska stawia sobie za cel osiągnięcie wysokiego poziomu ochrony środowiska. Cel ten jest wymieniany w wielu europejskich aktach prawnych. Głównie dotyczą one zatrudnienia, energetyki, rolnictwa, współpracy na rzecz rozwoju jednolitego rynku, przemysłu i rybołówstwa, polityki gospodarczej oraz transportu. Instytucje Unii Europejskiej

są bezwzględnie zobowiązane do uwzględniania spraw ochrony środowiska na wszystkich szczeblach swoich polityk i w każdym sektorze gospodarczym. Wymogi ochrony środowiska ujęte zostały następującymi zadaniami: zachowanie, ochrona i poprawa jakości środowiska naturalnego, ochrona zdrowia ludzkiego, oszczędne i racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych, promowanie na płaszczyźnie międzynarodowej środków, zmierzających do rozwiązywania regionalnych lub światowych problemów środowiska naturalnego⁸.

Realizacja i osiągnięcie tych celów opiera się na: oszczędności, działaniach zapobiegawczych, naprawianiu szkód w pierwszym rzędzie u źródła oraz ponoszeniu opłat przez zanieczyszczającego.

Instrumentami tak rozumianej polityki są w Unii Europejskiej: podatki, normy oceny jakości środowiska, normy emisji zanieczyszczeń oraz normy produkcyjne.

Bez względu na rodzaj prowadzonej polityki przy jej opracowaniu bierze się pod uwagę czynniki, które warunkują prowadzenie racjonalnych działań środowiskowych. Należą do nich:

- warunki środowiska w różnych regionach Wspólnoty,
- gospodarczy i społeczny rozwój Wspólnoty jako całości,
- zrównoważony rozwój regionów Wspólnoty.

Metodologia tworzenia polityki, a nawet polityk ochrony środowiska sformułowana została w szóstym programie działań w zakresie środowiska naturalnego. Tworzenie tej polityki musi być oparte na opracowanych i ulepszonych mechanizmach zarządzania. Wymieniony program zakłada, że usprawnienie procesu tworzenia polityki ochrony środowiska powinno być realizowane w oparciu o dwie oceny. Są to⁹:

- Ocena ex – ante możliwych wpływów nowych polityk na ochronę środowiska, łącznie z alternatywą nie podejmowania działania i propozycji legislacyjnych oraz publikacji wyników.
- Ocena ex – post skuteczności istniejących środków w realizowaniu zadań ochrony środowiska.

Środowisko naturalne, a przede wszystkim jego obszary priorytetowe, stanowią naczelny element programów badawczych całej UE. Cele, konieczne do osiągnięcia w realizacji polityki ochrony środowiska, dzieli się na dwie kategorie:

- zadania i obszary priorytetowe w zakresie jakości środowiska (klimat, przyroda i różnorodność biologiczna, zdrowie i jakość życia),
- zadania i obszary priorytetowe w zakresie racjonalnego wykorzystania zasobów gospodarki zasobami środowiska i odpadami.

⁸ Urząd Komitetu Integracji Europejskiej: *Traktat o Unii Europejskiej* (tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Nicei), Maastricht 1992. Urząd Komitetu Integracji Europejskiej: *Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską* (tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Nicei), Rzym 1957 r.

⁹ Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady Nr 1600/2002/WE ustanawiająca szósty wspólnotowy program działań w zakresie środowiska naturalnego z 2002 r.

Ponadto zamierzeniem organów europejskich jest regularne prowadzenie przeglądów środowiska i inicjowanie współpracy między uczestnikami działań ochrony środowiska na różnych szczeblach współpracy przez wymianę informacji, szkolenia i badania naukowe.

Mając powyższe na uwadze, Unia Europejska jest stroną wielu porozumień międzynarodowych, których przedmiotem jest ochrona środowiska w skali globalnej¹⁰.

3.2. Strategia zrównoważonego zarządzania zasobami środowiska

Zasoby naturalne środowiska stanowią podstawę dla trzech filarów zrównoważonego rozwoju: gospodarczego, społecznego i środowiskowego.

Korzystanie z zasobów naturalnych w sposób zrównoważony oznacza:

- zapewnienie dostępności zasobów, oraz
- zarządzanie skutkami środowiskowymi ich wykorzystania.

Obecna wiedza na temat zależności pomiędzy wykorzystaniem zasobów a skutkami środowiskowymi ich eksploatacji jest wiedzą cząstkową. Co więcej, zależności te ulegają zmianom pod wpływem rozwoju technicznego, społecznego i gospodarczego. Istotny wpływ na występowanie zależności mają również różnice pomiędzy warunkami regionalnymi oraz wzorcami konsumpcyjnymi wykorzystywania zasobów. Ponadto występują znaczne różnice w zakresie skutków środowiskowych związanych z wykorzystaniem różnych elementów zasobów środowiska naturalnego. Mając powyższe na uwadze, strategia postępowania z zasobami środowiska musi określać, które zasoby środowiska budzą w danym okresie czasu największe obawy środowiskowe skutków podjęcia lub zaniechania określonego postępowania wobec zasobów (biorąc pod uwagę możliwości technologiczne i aspekty socjoekonomiczne w zakresie poprawy środowiska). Tradycyjnie, kwestie te koncentrowały się na punktowych źródłach oddziaływania na środowisko, a także na bardzo wczesnych i bardzo późnych etapach cyklu życia zasobów. Dopiero niedawno (w latach 80 i 90 ubiegłego stulecia) zwrócono uwagę na rozproszone źródła eksploatacji i wykorzystania zasobów oraz ich wpływów na środowisko otaczające.

Biorąc pod uwagę ciągły wzrost wykorzystania zasobów środowiska, nadrzędnym celem środowiskowym powinno być ograniczenie negatywnego oddziaływania wykorzystania zasobów na środowisko, tj. powietrze, wody, glebę i organizmy żywe. Z tego względu koniecznym jest zidentyfikowanie wykorzystania zasobów o największym potencjale gospodarczym dla poprawy stanu środowiska. Strategia w sprawie ochrony zasobów środowiska musi więc zapewnić „bazę wiedzy” poprzez „określenie lokalizacji

¹⁰ LIPIŃSKA E. J.: *Gospodarka odpadami w gminie w świetle standardów europejskich*. Praca Doktorska, Akademia Górniczo – Hutnicza im. St. Staszica w Krakowie, WGGiŚ, Kraków 2006.

gorących punktów”, czyli miejsc skutków środowiskowych związanych z zasobami. Tym samym będzie skupiać się na zrozumieniu i zlokalizowaniu powiązań pomiędzy wykorzystaniem zasobów a skutkami środowiskowymi. Wymaga to poszukiwania i wskazania miejsc, w których konieczne jest podjęcie działań zapobiegania powstawaniu niekorzystnych zjawisk i efektów środowiskowych, dając przy tym możliwość ponownego wykorzystania zasobów. Za punkt wyjścia przyjąć należy etap powstawania niekorzystnego efektu środowiskowego. Natomiast z upływem czasu trzeba koncentrować się na obszarach związanych z kwestiami priorytetowymi, czyli już zidentyfikowanymi obszarami ale niespełniającymi standardów jakości środowiska¹¹.

Kolejnym krokiem jest dokonanie oceny dostępnych opcji poprawy jakości środowiska od strony prawdopodobnych skutków socjoekonomicznych. Wówczas opcje poprawy środowiska będzie można podzielić na trzy kategorie:

1. wykorzystanie zasobów środowiska przy pomocy technologii przyjaznych środowisku i eko – efektywnych,
2. zmiana wzorców konsumpcji,
3. zmniejszenie wykorzystania zasobów środowiska, jeżeli istnieją opłacalne i dostępne środki osiągnięcia tego celu.

„Lokalizacja gorących punktów” wymaga dobrego zrozumienia cyklu życia zasobów środowiska. Całość cyklu życiowego zasobów, to etapy od chwili rozpoczęcia poszukiwania zasobów, ich udostępniania i eksploatacji oraz wykorzystania, aż do momentu ostatecznego¹²:

- zabezpieczenia lub zlikwidowania obszaru wydobycia zasobów oraz obiektów i urządzeń towarzyszących wydobyciu,
- zabezpieczenia niewykorzystanych zasobów i sąsiednich,
- przedsięwzięcia niezbędnych środków chroniących zasoby środowiska i obszary sąsiednie oraz
- rekultywacji obszarów eksploatowanych i ich zagospodarowanie.

Strategia w sprawie zasobów środowiska będzie więc musiała przebadać drogi, jakie pokonują poszczególne zasoby naturalne od chwili ich pozyskania, do ich wielokrotnego wykorzystania (oraz ich ewentualnego powrotu do środowiska w formie zanieczyszczeń lub odpadu). Działanie to ma pomóc w identyfikacji i ocenie tych punktów na tych drogach, w których inicjatywy polityki będą najbardziej skuteczne i najbardziej odpowiednie dla ograniczenia niekorzystnego wpływu na środowisko naturalne.

¹¹ KOMISJA WSPÓLNOTY EUROPEJSKIEJ: *Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego „W kierunku strategii tematycznej na temat zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych”*. Bruksela 2003, COM(2003)572 ostateczny.

¹² Ustawa *Prawo geologiczne i górnicze* z dnia 4 lutego 1994 r. (Dz.U. Nr 27, poz. 96, z późn. zmianami).

4. Prawo krajowe ochrony zasobów środowiska¹³

4.1. Ochrona zasobów naturalnych

Ochrona środowiska w zagospodarowaniu przestrzennym i przy realizacji inwestycji uwzględnia zasady zrównoważonego rozwoju. Koniecznym jest, aby przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu, w jak największym stopniu, zapewniały zachowanie jego walorów krajobrazowych.

Zarówno zasady zrównoważonego rozwoju, jak i ochrony środowiska stanowią podstawę do sporządzania i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W koncepcji, strategiach, planach i studiach należy określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania powstawaniu zanieczyszczeń, zapewnienia ochrony przed powstającymi zanieczyszczeniami oraz przywracania środowiska do właściwego stanu. Ustala się także warunki realizacji przedsięwzięć, umożliwiające uzyskanie optymalnych efektów w zakresie ochrony środowiska.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zapewnia się warunki utrzymania równowagi przyrodniczej i racjonalną gospodarkę zasobami środowiska. Uzyskuje się to poprzez następujące działania:

- ustalenie programów racjonalnego wykorzystania powierzchni ziemi, w tym na terenach eksploatacji złóż kopalin i racjonalnego gospodarowania gruntami,
- uwzględnienie obszarów występowania złóż kopalin oraz obecnych i przyszłych potrzeb eksploatacji tych złóż,
- zapewnienie kompleksowego rozwiązania problemów zabudowy miast i wsi, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarki wodnej, odprowadzania ścieków, gospodarki odpadami, systemów transportowych i komunikacji publicznej oraz urządzenia i kształtowania terenów zieleni,
- uwzględnienie konieczności ochrony wód, gleby i ziemi przed zanieczyszczeniem w związku z prowadzeniem gospodarki rolnej,
- zapewnienie ochrony walorów krajobrazowych środowiska i warunków klimatycznych,
- uwzględnienie potrzeb w zakresie zapobiegania ruchom masowym ziemi i ich skutkom,
- uwzględnienie innych potrzeb w zakresie ochrony powietrza, wód, gleby, ziemi.

¹³ Ustawa *Prawo ochrony środowiska* (Dz.U. 2001, Nr 62, poz. 627, z późn. zmianami).

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, przy przeznaczaniu terenów na poszczególne cele inwestycyjne, ustala się proporcje pozwalające na zachowanie, lub przywrócenie na nich, równowagi przyrodniczej i prawidłowych warunków życia. Proporcje te ustala się także przy określaniu zadań związanych z ich zagospodarowaniem w strukturze wykorzystania terenu. Ponadto w w/w dokumentach określa się także sposób zagospodarowania obszarów zdegradowanych w wyniku działalności człowieka (jako priorytet przy klęskach żywiołowych czy ruchach masowych ziemi). Wymagania te uwzględnia się na podstawie opracowań ekofizjograficznych, stosownie do rodzaju planu, cech poszczególnych elementów przyrodniczych i ich wzajemnych powiązań. Opracowanie ekofizjograficzne stanowi w tym przypadku dokumentację charakteryzującą poszczególne elementy przyrodnicze na obszarze objętym studium lub planem i ich wzajemne powiązania.

Ochrona zasobów środowiska realizowana jest przede wszystkim poprzez określanie standardów jakości środowiska oraz kontrolę ich osiągnięcia. To także podejmowanie działań służących nieprzekraczaniu standardów jakości środowiska lub ich przywracaniu, w tym poprzez ograniczanie emisji substancji lub energii do środowiska.

Ochrona wód polega na zapewnieniu jak najlepszej ich jakości oraz konieczności utrzymania ilości wody na poziomie, który zapewnić będzie ochronę równowagi biologicznej. Równowaga biologiczna jest zachowana przede wszystkim poprzez: utrzymanie jakości wód powyżej albo co najmniej na poziomie wymaganym w przepisach prawnych, oraz doprowadzenie jakości wód co najmniej do wymaganego przepisami poziomu, gdy nie jest on osiągnięty. Poziom jakości wód określany jest z uwzględnieniem ilości substancji i energii występujących w wodach oraz na podstawie stopnia zdolności funkcjonowania ekosystemów wodnych.

Wody podziemne, i obszary ich zasilania, podlegają ochronie, która polega na zmniejszeniu ryzyka zanieczyszczenia tych wód. Osiąga się to poprzez ograniczenie negatywnego oddziaływania na obszary ich zasilania a także utrzymaniu równowagi zasobów tych wód. Ponadto przy planowaniu i realizacji przedsięwzięć stosowane powinny być rozwiązania, które ograniczą zmianę stosunków wodnych do rozmiarów niezbędnych ze względu na specyfikę przedsięwzięcia. Jeżeli konieczna jest czasowa zmiana stosunków wodnych, jest ona dopuszczalna, ale wyłącznie w niezbędnym okresie. Natomiast każdy, kto czasowo doprowadził do zmiany stosunków wodnych, jest obowiązany do podjęcia działań w celu ich przywrócenia, gdy zmiana ta przestanie być niezbędna.

Ochrona powierzchni ziemi polega na zapewnieniu jak najlepszej jej jakości. Osiąga się ją poprzez racjonalne gospodarowanie, zachowanie wartości przyrodniczych, zachowanie możliwości produkcyjnego wykorzystania, ograniczanie zmian naturalnego ukształtowania, utrzymanie jakości gleby i ziemi powyżej lub co najmniej na poziomie wymaganych standardów. Także poprzez doprowadzenie jakości gleby i ziemi co najmniej do wymaganych standardów, jeżeli nie są one dotrzymane. Ochrona powierzchni

ziemi to m
archeologic

W celu
paddockach ob
rzone są pr

- obsz
- naru
- pod
- jako
- harm
- pod
- w ra
- ska,
- o
- lu
- o
- n
- ś
- o
- le
- obo
- mu
- real
- spo

4.2. Zasac

Wład
ziemi albo
wiązany o
wykaże, iż
go ukształ
inny wska

Reku
towania t
zanieczysz
dardami j
w glebie
ziemi nie

ziemi to również zachowanie wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

W celu doprowadzenia do przestrzegania standardów jakości środowiska, w przypadkach określonych przepisami prawnymi, w drodze aktu prawa miejscowego tworzone są programy. W programie ustala się:

- obszar objęty zakresem jego obowiązywania,
- naruszone standardy jakości środowiska wraz z podaniem zakresu naruszenia,
- podstawowe kierunki i zakres działań niezbędnych do przywracania standardów jakości środowiska,
- harmonogram rzeczowo – finansowy planowanych działań,
- podmioty, do których skierowane są obowiązki ustalone w programie,
- w razie potrzeby dodatkowe obowiązki podmiotów korzystających ze środowiska, odnoszące się do ograniczania oddziaływania na środowisko, polegające na:
  - obowiązku prowadzenia pomiarów wielkości emisji lub poziomów substancji lub energii w środowisku,
  - obowiązku przekazywania, ze wskazaną częstotliwością, wyników prowadzonych pomiarów oraz informacji dotyczących przestrzegania wymagań określonych w posiadanych pozwoleniach,
  - ograniczeniu czasu obowiązywania posiadanych przez dany podmiot pozwoleń, nie krócej jednak niż do 2 lat.
- obowiązki organów administracji, polegające na przekazywaniu organowi przyjmującemu program informacji o wydawanych decyzjach mających wpływ na realizację programu,
- sposób kontroli oraz dokumentowania realizacji programu i jego efektów.

4.2. Zasady rekultywacji obszarów zdegradowanych

Władający powierzchnią ziemi, na której występuje zanieczyszczenie gleby lub ziemi albo niekorzystne przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu, jest obowiązany do przeprowadzenia ich rekultywacji. Jeżeli władający powierzchnią ziemi wykaze, iż zanieczyszczenie gleby lub ziemi albo niekorzystne przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu, dokonane po dniu objęcia przez niego władania, spowodował inny wskazany podmiot, to obowiązek rekultywacji spoczywa na tym podmiocie.

Rekultywacja, w związku z niekorzystnym przekształceniem naturalnego ukształtowania terenu, polega na jego przywróceniu do stanu poprzedniego. Rekultywacja zanieczyszczonej gleby lub ziemi polega na przywróceniu do stanu wymaganego standardami jakości środowiska. Standard jakości określa zawartość niektórych substancji w glebie albo ziemi, poniżej których żadna z funkcji pełnionych przez powierzchnię ziemi nie jest naruszona. Funkcję pełnioną przez powierzchnię ziemi ocenia się na

podstawie jej faktycznego zagospodarowania i wykorzystania gruntu, chyba, że inna funkcja wynika z planu zagospodarowania przestrzennego.

W Polsce na obszarze, na którym istnieje przekroczenie standardów jakości gleby lub ziemi, starosta może, w drodze decyzji, nałożyć na podmiot władający powierzchnią ziemi a korzystający ze środowiska, obowiązek rekultywacji i prowadzenia pomiarów zawartości substancji w glebie lub ziemi. Podmiot obowiązany jest w tym przypadku przechowywać wyniki pomiarów przez 5 lat od zakończenia roku kalendarzowego, którego dotyczą.

Ponadto to starosta dokonuje rekultywacji, jeżeli:

- podmiot, który spowodował zanieczyszczenie gleby lub ziemi albo niekorzystne przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu, nie dysponuje prawami do powierzchni ziemi, pozwalającymi na jej przeprowadzenie (koszty rekultywacji ponosi podmiot, który spowodował zanieczyszczenie gleby lub ziemi albo niekorzystne przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu), lub
- nie można wszcząć postępowania egzekucyjnego dotyczącego obowiązku rekultywacji albo egzekucja okazała się bezskuteczna, lub
- zanieczyszczenie gleby lub ziemi albo niekorzystne przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu nastąpiło w wyniku klęski żywiołowej.

Starosta dokonuje rekultywacji także wówczas, gdy z uwagi na zagrożenie życia lub zdrowia ludzi lub możliwość zaistnienia nieodwracalnych szkód w środowisku konieczne jest natychmiastowe jej dokonanie (koszty rekultywacji ponosi władający powierzchnią ziemi).

Obowiązkiem starosty jest prowadzenie okresowych badań jakości gleby i ziemi. Innym obowiązkiem starosty jest prowadzenie i coroczne aktualizowanie rejestru zawierającego informacje o terenach, na których stwierdzono przekroczenie standardów jakości gleby lub ziemi – z wyszczególnieniem obszarów, na których obowiązek rekultywacji obciąża starostę.

Oceny jakości gleby i ziemi oraz obserwacji zmian dokonuje się w ramach państwowego monitoringu środowiska.

5. Kopanki jako twory i obszary antropogeniczne

Zanieczyszczenia gleby, ziemi lub niekorzystne zmiany naturalnego ukształtowania terenu, wywodzące się z przeszłości, regulują zapisy art. 12 i 13 ustawy wprowadzającej ustawę prawo ochrony środowiska¹⁴. Wynika z nich, że władający powierzchnią ziemi w dniu 1 października 2001 roku (w dniu wejścia w życie ustawy), na której przed tym dniem nastąpiło zanieczyszczenie gleby lub ziemi, albo niekorzystne przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu spowodowane przez inny podmiot, może zwolnić

¹⁴ Ustawa o wprowadzeniu ustawy – Prawo ochrony środowiska, ustawy o odpadach oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. 2001, Nr 100, poz. 1085, z późn. zmianami).

się od obowiązków
właściwemu s
badań potwie
dzającą nieko
wskazujących
nika, że jeżeli
wskaże, że zar
może być ogr

- zagroż
- możliw

W związk
nią ziemi są,
akcyjne z bra
numerów dzi
nymi występi
dają w/w inst

W związk
zawiadomien
dzie właściw
rozpatrzeniu
złożonego pr
ziemi¹⁵. Pow
zanieczyszcze
działalności
orzecznika p
tycznie zanie
przedmiotow
spodziewać,
badania na w
chemicznych
oraz standar

Drugim
robiska gór
okolicznych
ne musi być

¹⁵ TOMKIEW
niczne Inżyn
wo- History

¹⁶ Rozporządze
(Dz.U. 2002

się od obowiązku rekultywacji, jeśli do dnia 30 czerwca 2004 roku zgłosił ten fakt właściwemu staroście. Do zgłoszenia należało przy tym załączyć odpowiednie wyniki badań potwierdzających fakt zanieczyszczenia ziemi, gleby lub dokumentację potwierdzającą niekorzystne przekształcenie ukształtowania terenu oraz zapis okoliczności wskazujących, że sprawcą tych zdarzeń był inny podmiot. Ponadto z w/w ustawy wynika, że jeżeli podmiot obowiązany do rekultywacji zanieczyszczonej gleby lub ziemi wskaże, że zanieczyszczenie nastąpiło przed dniem 1 września 1980 roku, rekultywacja może być ograniczona do przeprowadzenia działań, które wykluczają:

- zagrożenie życia lub zdrowia ludzi, bądź powstania innych szkód,
- możliwości rozprzestrzeniania się zanieczyszczenia.

W związku z obecnością kopanek na terenach, na których władającym powierzchnią ziemi są, w ramach utworzonych obszarów górniczych, przedsiębiorstwa lub spółki akcyjne z branży górnictwa naftowego, listę inwentarzową kopanek wraz z wypisami numerów działek, zgłaszano właściwemu staroście. Jednak strefy skażeń ropopochodnymi występują przeważnie poza obecnymi obszarami górniczymi, za które odpowiadają w/w instytucje. Rekultywacja pozostaje więc w gestii samorządów.

W związku z powyższym, przeprowadza się sukcesywne działania mające na celu zawiadomienie właścicieli prywatnych działek o konieczności informowania, w urzędzie właściwego starosty, o istnieniu na gruntach kopanek. Do tej pory urzędy, po rozpatrzeniu sprawy, wydawały najczęściej decyzję, w której orzekano odrzucenie, złożonego przez właściciela działki z kopanką, zgłoszenia zanieczyszczenia gleby lub ziemi¹⁵. Powoływano się głównie na brak w zgłoszeniu badań potwierdzających takie zanieczyszczenie. Orzekano, że zgłoszenie potwierdza tylko istnienie obiektu dawnej działalności górniczej, którego powstanie datuje się na lata 60-te XIX wieku. Według orzecznika prawnego, nie przesądza to, że na omawianym terenie występuje automatycznie zanieczyszczenie gleby lub ziemi. Nie bierze się przy tym pod uwagę faktu, że przedmiotowe badania gruntu są dość kosztowne i specjalistyczne. Trudno jest się więc spodziewać, że właściciele prywatnych działek z kopankami wykonają specjalistyczne badania na własny koszt (badania mają mieć rozszerzony zakres oznaczeń substancji chemicznych, w nawiązaniu do rozporządzenia w sprawie standardów jakości gleby oraz standardów jakości ziemi¹⁶).

Drugim, bardzo ważnym, kryterium pozostającym do zbadania jest fakt, czy wyrobiska górnicze nie są źródłem zanieczyszczeń wód podziemnych, a przynajmniej okolicznych studni lub ujęć wody. Jest to problem bardzo duży, kosztowny ale zapewne musi być wszczęta jego realizacja.

¹⁵ TOMKIEWICZ T.: *Czy kopanki zagrażają środowisku naturalnemu?* Stowarzyszenie Naukowo-Techniczne Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego i Gazowniczego, „Wiek Nafty. Zeszyty Naukowo-Historyczne” Nr 3(55), wrzesień 2006.

¹⁶ *Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie standardów jakości gleby oraz standardów jakości ziemi* (Dz.U. 2002, Nr 165, poz. 1359, z późn. zmianami).

6. Wnioski

Rozważając kwestię, czy należy zajmować się wyrobiskami górnictwem, jakimi są kopanki znajdujące się na terenach należących między innymi do samorządów, należy podkreślić fakt, że tereny te są atrakcyjne turystycznie, kulturowo, przyrodniczo i krajo-
brazowo. Część kopanek znajduje się na terenach ochrony krajobrazowej i przyrodniczej. Słabo, źle lub wcale nie zabezpieczone mogą stać się przyczyną tragicznych wypadków. Generalnie chodzi o diagnozę stanu występowania kopanek i substancji niebezpiecznych im towarzyszących, m.in. w kontekście postanowień ustawy o odpadach.

W celu rozwiązania problemu kopanek w całości niezbędnym jest podjęcie działań kompleksowych. Sądzę, że prawo ochrony środowiska, przyjęte w Unii Europejskiej, będzie wdrażane we wschodnich, sąsiedzkich państwach przygranicznych. Pozwoli to przeprowadzić wspólne działania środowiskowe, gdyż dotyczą podobnych problemów.

Na etapie wspólnych działań Polski i Ukrainy, w pierwszej ich fazie, konieczna jest analiza i porównanie aspektów prawnych w zakresie prawa górnictwa i prawa ochrony środowiska, w tym przed odpadami. Analiza taka pozwoli ocenić obszar wspólnych działań prawnych i terenowych oraz wyznaczyć kierunek ewentualnych ich modyfikacji. Drugim istotnym zagadnieniem, w którym występują znaczne luki, jest obszar analiz map geologicznych badanych obszarów i konieczność, przynajmniej wstępnego, rozpoznania skażeń produktami ropopochodnymi związanymi z działalnością górnictwem.

Współpraca Uniwersytetów wspierająca rozwój regionów – lubelskiego i lwowskiego

Realizacja projektu (maj 2006 - grudzień 2007):
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki we Lwowie

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin

Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki we Lwowie
ul. Uniwersytecka 1, 79000 Lwów, Ukraina

Projekt współfinansowany ze środków
Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
w ramach Programu Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina
INTERREG IIIA/TACIS CBC

neighbourhood
PROGRAMME
PL-BY-UA

ISBN 978-83-7363-524-1